

BYSTRICKÝ PERMON



Banskobystrická revue pre popularizovanie vedy, umenia a cestovného ruchu

Ročník XXII

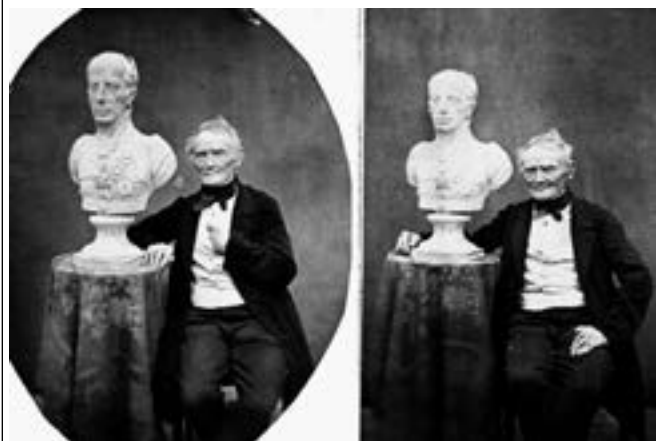
Číslo 4.

DECEMBER 2024

HISTORICKÉ ZÁHADY Z OKOLIA BANSKEJ BYSTRICE

Kto je autorom unikátnych fotografií zlatníckeho majstra Samuela Libaya?

Samuel Libay bol v posledných rokoch života fotografovaný so svojim najvýznamnejším dielom, bustou Františka I. z filigránu. Aby bol príbeh fotografie kompletný, je potrebné nájsť autora/autorov týchto významných artefaktov. Autormi fotografií sú József Borsos a Doctor Albert. Kto sú tieto osobnosti? József Borsos (1821 – 1883) bol maďarský maliar a fotograf, syn Mártona Borsosa, právnika, redaktora novín a vydavateľa. Bol obľúbeným a vyhľadávaným maliarom dvora a viedenskej aristokracie, no v dôsledku burzových špekulácií prišiel o majetok, a tak sa v roku 1861 presťahoval do Pešti. vzdal sa malby a v spolupráci s maliarom a fotografom doktorom Albertom si otvoril fotografický ateliér. Pri zakladaní svojho salónu mal Borsos výsadné postavenie, pretože jeho umelecký vkus a talent prevyšovali schopnosti jeho fotografických súčasníkov. Borsosova dielňa susedila so šľachtickými sídlami, nachádzala sa hneď vedľa Národného múzea. Jeho spolupracovník Doctor Albert (1818 – 1888), štúdium dokončil na Akadémii výtvarných umení vo Viedni, potom prišiel do Pešti, kde učil na škole kreslenia Lénárda Landaua a maloval portréty.



Portrétové fotografie Samuela Libaya s filigránskou bustou cisára Františka I. Zdroj: súkromný archív.

Fotografie majstra Samuela Libaya vznikli v roku 1862 v Budapešti, v salóne Borsos – Albert. Portrétovaný zlatnícky majster má na fotografiách 81 rokov. Jeho dielo nakoniec skončilo v zbierkach Maďarského národného múzea v Budapešti, odkiaľ

Pokračovanie na strane 11

200. výročie narodenia Jána Egryho



Katolícky spevník Jána Egryho.
Zdroj: Internet

12. decembra tohto roku si pripomíname 200. výročie narodenia skladateľa, organistu, regenschoriho, dirigenta, pedagóga, mestského kapelníka a organizátora hudobného života, Jána Egryho (1824 – 1908), ktorý je od druhej polovice 19. storočia úzko spojený s Banskou Bystricou. Napriek tomu, že sa narodil v dnešnom Trstíne v trnavskom regióne, svoj život od roku 1849 prežil v Banskej Bystrici. Sem prišiel ako dvadsaťštyri ročný po hudobných štúdiách v súkromnom prostredí na Organovej škole v Prahe. Z pozície človeka, pohybujúceho sa vo viacjazyčnom prostredí, ovládal nemčinu, maďarčinu, slovenčinu a liturgickú latinčinu. Za pomoci biskupa Štefana Moysesu si dokázal vytvoriť vlastný názor v národno-spoločenských otázkach v období slovenského národného obrodzenia a neskoršej maďarizácie. Biskup Moyses, zakladateľ Matice slovenskej, podporoval množstvo kultúrnych aktivít, ktoré napomáhali k rozvoju slovenského povedomia a kultúrneho diania v meste.

V Banskej Bystrici Egry zaujal v roku 1849 najskôr miesto regenschoriho a organistu vo Farskom kostole Nanebovzatia Panny Márie a o desať rokov rovnakú pozíciu aj v Katedrále sv. Františka Xaverského. Dôležitou a významnou časťou života bola pedagogická činnosť, ktorej sa venoval popri celoživotnej službe regenschoriho a činnosti mestského kapelníka. Od roku 1849 sa spája najmä s Rímskokatolíckou ľudovou školou, v období rokov 1859 – 1863 s Kňazským seminárom sv. Karola Boromejského, v rokoch 1859 – 1884 s Katolíckym gymnáziom, Katolíckou preparandiou a s Hudobným spolkom, kde vyučoval hudbu po stránke teoretickej (hudobná teória) i praktickej (spev, hra hudobné nástroje). S plným nasadením pracoval so žiakmi gymnázia, kde viedol mládežnícky orchester. Výstupom ich činnosti boli gymnaziálne besedy a verejné akadémie, ktoré mali v dobovej tlači pozitívny ohlas.

Ako pedagóg prichádza v kňazskom seminári od roku 1859 do styku s Jánom Levoslavom Bellom, ktorý po maturite na gymnáziu v roku 1861 prichádza do seminára ako boboslovec. Ich priateľský vzťah učiteľ – žiak, vychádzajúci z Bellovho talentu a napredovania v hudobnej oblasti, dokladá okrem uvedenia niekoľkých jeho diel v premiére samotným Jánom Egrym aj to, že Egry ráznym postojom obhajoval svojho žiaka voči kritike Bellových mužských zborov v časopise *Pešťbudínske vedomosti*. Od roku 1856 Egry vyučoval na Rímskokatolíckej preparandii. Tu pre svojich žiakov, budúcich organistov zostavil *Katolícky spevník*, vydaný v Brne v roku 1865, ktorý je prvým kancionálom katolíckeho obrodzenia a neskoršej maďarizácie. Biskup Moyses, zakladateľ Matice slovenskej, podporoval množstvo kultúrnych aktivít, ktoré napomáhali k rozvoju slovenského povedomia a kultúrneho diania v meste.

Ako pedagóg prichádza v kňazskom seminári od roku 1859 do styku s Jánom Levoslavom Bellom, ktorý po maturite na gymnáziu v roku 1861 prichádza do seminára ako boboslovec. Ich priateľský vzťah učiteľ – žiak, vychádzajúci z Bellovho talentu a napredovania v hudobnej oblasti, dokladá okrem uvedenia niekoľkých jeho diel v premiére samotným Jánom Egrym aj to, že Egry ráznym postojom obhajoval svojho žiaka voči kritike Bellových mužských zborov v časopise *Pešťbudínske vedomosti*. Od roku 1856 Egry vyučoval na Rímskokatolíckej preparandii. Tu pre svojich žiakov, budúcich organistov zostavil *Katolícky spevník*, vydaný v Brne v roku 1865, ktorý je prvým kancionálom katolíckeho obrodzenia a neskoršej maďarizácie. Biskup Moyses, zakladateľ Matice slovenskej, podporoval množstvo kultúrnych aktivít, ktoré napomáhali k rozvoju slovenského povedomia a kultúrneho diania v meste.

Pokračovanie na strane 2



Aj dnes vám ponúkame našu knihu!



Nedávno sme oslávili 20-te výročie našej existencie. Pri tejto príležitosti sme vydali už druhú časť súborného vydania nášho časopisu s názvom: Za živa v Bystrici 2. Viac než 600-stranová kniha prináša všetky vydané čísla časopisu za druhú dekádu jeho vydávania.

Prvá časť je beznádejne vypredaná, ale druhú časť si ešte stále môžete kúpiť buď v Informačnom centre mesta Banská Bystrica na Námestí SNP, alebo v e-shope na adrese www.amtheon.sk. Kúpou tejto knihy podporíte vydávanie časopisu Bystrický Permon alebo iných zaujímavých kníh o Banskej Bystrici.

(R. R. S.)

Martin Matejovič (1734 – 1803), generálny vikár banskobystrickej diecézy

Keď zomrel po zdĺhavej chorobe, dňa 14. augusta 1793, v biskupskej rezidencii v Ziari nad Hronom prvý banskobystrický diecézny biskup František Berchtold, pochovali ho v tamojšej hrobke banskobystrického biskupstva. Mnohí kňazi diecézy očakávali, že generálny vikár, veľprepoš banskobystrickej diecézy Martin Matejovič, bude menovaný ako jeho nástupca. Je teda namieste predstaviť tohoto významného muža.

Martin Matejovič sa narodil v roku 1734 v Kuklove, okres Senica, v roľníckej rodine. V roku 1758 ukončil štúdium teológie v seminári sv. Štefana v Trnave. Prvé – kaplánske miesto absolvoval v Novom Meste nad Váhom. O tri roky sa stal z neho farár vo Veľkých Rípiňanoch a od roku 1765 pôsobil ako farár a dekan v Sobotišti. Už o rok neskôr, v roku 1776, bol menovaný kanovníkom Banskobystrickej kapituly a po uplynutí ďalších ôsmych rokov sa stal kapitulárnym veľprepoštom. Ako sa zhoršoval zdravotný stav prvého banskobystrického biskupa, tak sa zvyšovali funkcie Martina Matejoviča. V roku 1792 bol menovaný generálnym vikárom diecézy. V tom istom roku zastupoval Banskobystrickú kapitolu na Uhorskom sneme v Budíne, ktorý o. i. prijal národnostné zákony, ktoré nasmerovali Uhorsko k maďarizácii.

Generálny vikár, ktorý bol členom Slovenského učeného tovarišstva aj jeho pobočky v Banskej Bystrici, mal veľkú dôveru medzi kňazmi biskupstva, ktoré žiadalo cirkevnú vrchnosť, aby bol Martin Matejovič vymenovaný za nového biskupa. Nestalo sa tak (prvý traja banskobystrickí biskupi mali šľachtický pôvod), namiesto toho viedol Martin Matejovič biskupstvo len dočasne, do príchodu nového biskupa Gabriela Zerdahelihu v roku 1801. O dva roky neskôr, dňa 27. júla 1803, naposledy vydýchol v Banskej Bystrici, kde je aj pochovaný.

Jozef Ďuriančík

Pramene a literatúra

- Baláz, Z. *Z dejín bb biskupstva do roku 1870*. UMB BB 2009, rig, práca.
 Jurkovič, E. *Dejiny kráľovského mesta BB na základe poverenia predstaviteľov mesta*. Pribicer BB 2005.
 Lacko, Richard a kol. *Banskobystrické biskupstvo*. Badín 2011.
 Koniarová, A. *Dejiny bb diecézy v 18. a 19. storočí*. Badín, B Bystrica 2002.
 Paštéka Július a kol. *Lexikon kňazských osobností Slovenska*. Lúč : Bratislava 2000.
 Biografický lexikon Slovenska; Encyklopédia Beliana; Slovenský bibliografický slovník; Elektronické zdroje.

200. výročie narodenia Jána Egryho

Pokračovanie zo strany 1

nych duchovných piesní v spisovnej slovenčine. Z tohto prameňa neskôr čerpal aj Mikuláš Schneider-Trnavský pri zostavovaní *Jednotného katolíckeho spevníka*.

Ján Egry bol veľmi plodný aj v kompozičnej oblasti a zanechal rozsiahlu hudobnú pozostalosť. Celkovo ide o okolo 180 kompozícií v rukopisoch, ktoré sa nachádzajú v archívoch z chóru Farského kostola Nanebovzatia Panny Márie a v SVK-LHM v Banskej Bystrici. Odpisy skladieb sa dostali, okrem širšieho regiónu (Brezno, Banská Štiavnica, Kremnica, Krupina), aj do Budapešti, Gyóru a Bratislavy. Kompozície sú prevažne vokálno-inštrumentálne, s využitím orchestra alebo komorného obsadenia nástrojov, resp. organu (omše, graduály, vešpery, ofertóriá, litánie, antifóny, hymny, duchovné piesne a iné). Ďalšiu skupinu tvoria inštrumentálne salónne skladby pre klavír, opereta či vokálne kompozície komponované pre miešaný alebo mužský spevácky zbor.

Odkaz Jána Egryho po jeho smrti 15. apríla 1908 ostal živý vďaka kompozíciám, ktoré na chóre banskobystrických mestských kostolov predvádzali jeho nástupcovia. Žiaľ, ideologickou nepriazňou 20. storočia, zrušením zborov, orchestra a napokon aj pozície plateného miesta regenschorihu, upadlo toto dielo do zabudnutia. Neskoršou zásluhou Vladimíra Gajdoša, Marianny Bárdiovej a Martina Uhríka sa Ján Egry opäť ukázal ako významná regionálna osobnosť. Mesto Banská Bystrica v máji tohto roku udelilo Egrymu čestné občianstvo „in memoriam“ za kultúrno-spoločenský prínos a celoživotné dielo v oblasti hudby. V blízkej dobe zaznejú Egryho diela aj na pôde Slovenskej filharmónie a Symfonického orchestra Slovenského rozhlasu v Bratislave.

Martin Kelemen

Pramene a literatúra

- ČERVENÁ, Ludmila. Niekoľko poznámok k rannému pôsobeniu Jána Egryho v Banskej Bystrici v časoch biskupa Štefana Moyzesa. In: Emanuel Muntág, ed. *Hudba v Banskej Bystrici v období pôsobenia biskupa Štefana Moyzesa*. Martin: Hudobný odbor Matice slovenskej, 1998, s. 31 – 36.
 KELEMEN, Martin. *Ján Egry (1824 – 1908) – banskobystrický organista, regenschori a skladateľ*. [Bakalárska práca]. Bratislava: Univerzita Komenského, Filozofická fakulta, 2021.
 MICHALOVÁ, Eva. Ján Egry a Banská Bystrica. In: Jana Lengová, ed. *Zborník príspevkov z medzinárodnej muzikologickej konferencie – Banská Bystrica, 19. – 22. október 1994*. Nadácia Jána Levoslava Bellu, Banská Bystrica, 1995, s. 22 – 25.
 UHRÍK, Martin. *Ján Egry a jeho vklad do katolíckej hudby na Slovensku* [Diplomová práca]. Badín: Kňazský seminár sv. Františka Xaverského, 2009.

V týchto stánkoch si môžete vyžiadať náš časopis:

Časopis Bystrický Permon vďaka distribútorovi TOPPRES môžete stále nájsť v jeho novinových stánkoch a predajniach na týchto adresách:

- Radvaň – Sládkovičova 7**
Fončorda – Kyjevské námestie 7
Podlavice – Jasenova 2781/1
Sásová – Fatranská 6385
Európa – Na Troskách 69
Sídliisko – Námestie Slobody 1
Slovenská Lupča – Námestie SNP 455/54

Pýtajte si náš časopis u predajcu. Je zadarmo, ale je potrebné si u neho nahlásiť odber.

(R. R. S.)



Karol Ľudovít Libay (1814 – 1888) – posledný pokračovateľ v Libayovskej zlatníckej tradícii



Karol Ľudovít Libay.
Zdroj: Stredoslovenské múzeum.



Výňupný list Ľudovíta Libaya z 3. septembra 1834. Zdroj: súkromný archív.

Karol Ľudovít Libay sa narodil 13. mája 1814 v Banskej Bystrici. Jeho krstnými rodičmi sa 23. mája 1814 stali Gottlieb Zendy s manželkou Rozáliou z Bratislavy a farbiarsky majster Ľudovít Kolbenhayer s manželkou Teréziou z Banskej Bystrice. Počas života používal výlučne svoje druhé krstné meno Ľudovít. Základné vzdelanie získal v Banskej Bystrici na ev. a. v. gymnáziu, kde študoval v rokoch 1821 – 1828 s vynikajúcim prospechom. Ľudovít Libay sa v rokoch 1829 – 1834 učil za zlatníka u svojho otca, chýrneho zlatníka Samuela Libaya. O jeho zlatníckom štúdiu sa zachovali dva súkromné archívne dokumenty. Prvý hovorí o tom, ako na základe otcovej prosby povýšil cech, dňa 23. januára 1832, do tovarišského stavu 18-ročného Karola Ľudovíta:

Vysvedčenie!

Mnou v závere podpísané, že predkladateľ tohto Carl Ludwig Libay bol na doučení (praxi) počas dvoch rokov a dvoch mesiacov, t. j. od 23. januára 1832 do 29. marca 1834 a v tomto čase sa v každom ohľade správal spôsobilo a plnil si svoje povinnosti. S potešením dosvedčujem túto skutočnosť a plne presvedčený ho každopádne odporúčam. Banská Bystrica,

2. apríl 1834.

Samuel Libay, zlatník a strieborník.

Napriek tomu, že bol v učení menej ako tri roky, vyhotovený frajštuk (voľné dielo) a kresby preukazovali nadpriemerné schopnosti a talent. Preto cech nemal výhrady voči jeho prijatiu za tovariša.

Za prítomnosti komisára, Karola Borromea Weckera, mu cech odpustil zaplatenie poplatku. Že išlo aj o právne spôsobilý akt, nielen o vyhovie otcovej prosby, svedčí druhý dokument – vydané rozhodnutie a písomné vystavenie vysvedčenia aj s podpisom cechového komisára:

Vysvedčenie

My, dolu podpísaní vrchní a dolní predstavení meštiania cechu zlatníkov a strieborníkov slobodného kráľovského banického mesta Banská Bystrica v Hornom Uhorsku potvrdzujeme, že uchádzač Karl Ludwig Libay, narodený v Banskej Bystrici, vo veku 20 rokov, evanjelického vyznania, absolvoval celé tri učňovské roky u svojho otca pána Samuela Libaya, člena miestnej umeleckej školy, vydarený Freistück zhotovený zo striebra a kresby, ktoré nám predložil. So zohľadnením týchto výnimočných schopností menovaného mladého muža a chvályhodných zásluh jeho otca o cech bolo jednodhlasne rozhodnuté o oslobodení od bežných (cechových) poplatkov.

V Banskej Bystrici, 3. septembra 1834

Podpisy vpravo dole:
*Samuel Libay, vrchný predstavený,
Juraj Sodomka, „dolný“ predstavený,
František Rosenberger*
Podpis vľavo dole:
Coram me Carolo B. Vecker, m. p (manu propria) Commisario
Za mojej prítomnosti Karol Borromeus Vecker, vlastnou rukou, cechový komisár.



Hrobové miesto Karola Ľudovíta Libaya na Matzleinsdorfskom cintorine vo Viedni.
Zdroj: Filip Glocko.

Vo Viedni si mal od roku 1834 Ľudovít Libay prehlbovať svoje vedomosti v zlatníckom odbore, avšak viedenský bohatý kultúrny život ho lákal k inému druhu umenia. Ľudovít Libay sa zapísal vo Viedni na Akadémii výtvarných umení (*Akademie der bildenden Künste*), kde boli od roku 1835 jeho pedagógmi významní maliari, ako napr. portrétista Karl Gsellhofer (1779 – 1858); Leopold Kupelweiser (1796 – 1862); autor mnohých portrétov, sakrálnych fresiek a dôverný priateľ skladateľa Franza Schuberta, portrétista Johann Nepomuk Ender (1793 – 1854) a krajinkár Joseph Mössner (1780 – 1845). Ľudovít Libay sa vo svojej maliarskej tvorbe akvarelom orientoval najmä na krajinky a veduty, ktoré v roku 1840 po prvýkrát vystavoval v Pešti. Z tohto obdobia pochádza aj opis podoby Ľudovíta Libaya od neznámeho autora, podľa ktorého bol: *strednej štihlej postavy, podlhovastej tváre s blond vlasmi a modrými očami bez zvláštnych znamení. Jeho rodiskom bola Banská Bystrica, kde bol aj policajne prislúšný (rok 1860). Býval vo Viedni.*

Ľudovít Libay bol významným a uznávaným umelcom, pre ktorého bola celoživotným výtvarným programom a umeleckou výzvou veduta. Zanechal po sebe rozsiahle dielo, stovky kresieb, akvarelov a grafických listov. Vo Viedni písal 9. mája 1887 desaťstranový testament, v ktorom rozdelil hotovosť finančné prostriedky aj cenné papiere medzi členov rodiny a služobníctvo. Značnú finančnú čiastku získala aj Banská Bystrica. Pre evanjelickú elementárnu školu venoval šesť akcií Banskobystrickej sporiteľne pod podmienkou, že kapitál sa nebude meniť a ročný výnos sa bude vyplácať v zmysle nadačnej listiny zo 6. septembra 1875 na podporu chudobných žiakov, ktorí vždy na Štedrý deň dostanú ošatenie a obuv. Deti chudobných robotníkov, sluhov a siroty majú byť uprednostnené. Fotografie Banskej Bystrice, ktoré viseli na stene v spálni Ľudovíta Libaya, poručil priateľovi Kellnerovi, zlaté hodinky zn. Remontoir spolu so striebornou retiazkou, venoval svojmu priateľovi Gustávovi Dillnbergerovi (1830 – 1903), penzionovanému železničnému úradníkovi. Odovzdať mu ich mala sestra Terézia.

Ľudovít Libay býval vo Viedni v 7. obvode na Kirchberggasse č. 4 v blízkosti centra. Tu, ako slobodný a bezdetný, 16. januára 1888 zomrel. Jeho telesné pozostatky sú uložené na evanjelickom cintorine Matzleinsdorf vo Viedni, kde je v rodinnej hrobke pochovaná aj jeho sestra Augusta Ľudovíta Czilchert, rodená Libay (1821 – 1893). Jeho osobným pránim bolo, aby bol pohreb skromný, a aby mu po smrti prepichli srdce.

Filip Glocko
Stredoslovenské múzeum

Pramene a literatúra

- GLOCKO, F. *SAMUEL LIBAY – život a dielo banskobystrického zlatníka*, Stredoslovenské múzeum 2018, ISBN 978-80969866-7-5.
GLOCKO, Filip. *Karol Ľudovít Libay*. In Radničné noviny mesta Banská Bystrica, ročník XII., číslo 8., august 2018.
GLOCKO, F. *Zlatníctvo v meste Banská Bystrica v 18. a 19. storočí*, Stredoslovenské múzeum 2024, ISBN 978-80973867-5-7.



Rok 2024 je rokom Jozefa Dekreta Matejovie



Pamätník Jozefa Dekreta Matejovie v Brezne. Zdroj: autor.

Súčasťou pietnej spomienky, z príležitosti 183. výročia úmrtia Jozefa Dekreta Matejovie pri jeho buste v banskobystrickej Národnej ulici dňa 18. januára 2024, bolo aj predstavenie loga: „Rok Jozefa Dekreta Matejovie“, a to vzhľadom na tohoročné 250. výročie jeho narodenia.

Význam Dekretovej osobnosti je dnes už všeobecne známy nielen medzi odbornou verejnosťou, ale aj medzi väčšinou širokej verejnosti. Tento rodák z čiernobalockej osady Dobroč (12. júla 1774), po ukončení ľudovej školy i nižšieho piaristického gymnázia v Brezne, zasvätil celý svoj ďalší život lesu. Samostatne sa vzdelával z dostupnej literatúry a uskutočňoval viaceré praktické, lesu prospešné opatrenia. Pôsobil na viacerých miestach v rôznych funkciách a v roku 1814 sa napriek neurodzenému pôvodu dostal až do významnej funkcie komorského lesmajstra Banskobystrického dištriktu. V Banskej Bystrici žil v bezdetnom manželstve

s Katarínou Teréziou Haberle vo vlastnom dome na Hornej ulici č. 5 (tento dom sa nezachoval). Jeho najväčším prínosom bolo zavedenie umelej obnovy lesa všade tam, kde prirodzená obnova zlyhala, najprv sejbou a potom aj sadbou sadeničiek, vypestovaných v lesných škôlkach. V rokoch 1809 – 1837 umelo zalesnil takmer 4 000 ha lesa a prirodzenú obnovu dosiahol na 6 000 ha, pričom dokázal zalesniť aj extrémne stanovištia. Zachránil tým baníctvom a hutníctvom zdevastované lesy. Dbal aj na výchovu a ochranu lesných porastov. V rokoch 1807 – 1814 navrhol usporiadanie osadníckych pomerov na Čiernom Hrone. V roku 1817 bola schválená Dekretova metóda košíkovania, vďaka ktorej sa využívalo aj tenšie odpadové drevo na pálenie drevného uhlia. V roku 1820, úpravami v prospech robotníkov, dosiahol ukončenie štrajku na Horehroní. V roku 1825 zaviedol používanie píly namiesto dovtedajšej sekery do stínky a manipulácie dreva, čím zlepšil bezpečnosť pri práci, znížil odpad dreva a v dôsledku vyššieho výkonu zvýšil zarábky drevorubačov. V tom čase prevládala vodná doprava dreva. Na plavenie dreva vybudoval 3 vodné nádrže vo Vydrovskej a Kamenistej doline. Dĺžka šmykov za jeho pôsobenia vzrástla 12-krát, ale upravoval aj lesné cesty. Nákladnosť Dekretových opatrení vyústila v roku 1830 do obvinenia z neodbornosti a nehospodárnosti. V plnom rozsahu sa obhájil, ale znechutilo ho to. V roku 1837 odišiel do výslužby a 18. januára 1841 umrel na zápal pľúc v nedožitom 67 roku svojho života. Pochovaný bol na rímskokatolíckom cintoríne v Banskej Bystrici. Dekretove novátorské metódy presiahli regionálny rámec a ovplyvnili lesné hospodárstvo v celej krajine.

V roku Jozefa Dekreta Matejovie sa uskutočnilo veľké množstvo rôznych spomienkových podujatí. Dňa 21. marca 2024 vyhlásili všetky banskobystričné Dekretove pamätníky (busta a parčík v Národnej ulici, pamätný kameň na mieste, kde stál jeho dom v Hornej ulici a jeho hrob na miestnom rímskokatolíckom cintoríne) za „významnými lesníckymi miestami“ a rovnako aj od 21. júla 2024 jeho pamiatky v Čiernom Balogu (pamätník v parčíku pri budove OZ Horehronie, pamätná tabuľa pred jeho bývalým rodným domom) sú „významné lesnícke miesta“. Vo štvrtok, 23. mája 2024, bola v Lesníckom a drevárskom múzeu vo Zvolene slávnostne uvedená strieborná zberateľská minca s vyobrazením Jozefa Dekreta Matejovie v nominálnej hod-



Zberateľská strieborná minca v nominálnej hodnote 10 euro s portrétom Jozefa Dekreta Matejovie z roku 2024.

note 10 Eur, ktorú vydala Národná banka Slovenska. Počas „Dňa stromu“, 13. júla 2024 v Topolčiankach, bola už po sedemnástykrát udelená „Cena Jozefa Dekreta Matejovie“. Od 1. septembra 2024 nesie Základná škola v Čiernom Balogu – Jánošovke čestný názov „Základná škola Jozefa Dekreta Matejovie“. Značná bola aj frekventovanosť spomienkových článkov v odbornej i regionálnej tlači. Spomenúť možno aj júnovú rozhlasovú reláciu Rádia Regina o Jozefovi Dekretovi Matejovie alebo júlovú reláciu v TV Hronka. Za najvýznamnejšie podujatie možno považovať odhalenie najmladšieho, moderného Dekretovho pamätníka, 12. júla 2024 na Hronskom nábreží v Brezne, ktorý pribudol k jeho doterajším pamätníkom (Dolný Jelenc, Banská Bystrica, Čierny Balog, Kováčová a dokonca aj Skolské lesy Mendelovej univerzity v Brne). Dňa 30. septembra 2024 sa početní účastníci banskobystrického Kuzmányho kruhu akademikov dozvedeli mnoho zaujímavostí o jeho živote a pre lesy záslužnej práci.

Jozef Dekret Matejovie patrí k najvýznamnejším lesným odborníkmi na prelome 18. a 19. storočia, a preto si zaslúži pozornosť a úctu aj súčasnej generácie.

Július Burkovský

Ocenený Jozef Ďuriančík

Z rúk predsedu Banskobystrického samosprávneho kraja, Ondreja Luntera, si prevzal ocenenie Kvet kultúry a umenia 2024 aj náš kolega – redaktor Jozef Ďuriančík. Udialo sa tak v Divadle Jozefa Gregora Tajovského vo Zvolene, dňa 23. mája 2024. Porota vybrala z 34 predložených nominácií len 6, z toho jedna nominácia patrila kolektívu a jednu nomináciu udelili in memoriam.

Jozef Ďuriančík je aktívnym prispievateľom a redaktorom aj nášho časopisu Bystrický Permon. Jeho články sú našim čitateľom veľmi dobre známe. Ku gratuláciám sa pripája aj naša redakcia: *Jožko, želáme ti veľa tvorivej energie a veľa inšpirácie pre ďalšie pútavé články.*

(R. R. S.)



Jozef Ďuriančík



Džbankár Július Filo

Július Filo sa narodil 30. marca 1921 v obci Háj (okres Turčianske Teplice). Jeho otec Ondrej vlastnil spolu s bratmi kachliarsku dielňu, v ktorej spočiatku vyrábali kachle, ale neskôr aj mliečniky a kvetináče so zelenou glazúrou, s motívmi jeleňov a vtáčikov.

Už počas štúdií na meštianskej škole v Mošovciach učiteľka zistila u mladého Júliusa výrazný maliarsky talent. Avšak, po skončení školy kvôli zlej finančnej situácii, rodina odmietla jeho ďalšie umelecké vzdelávanie. Učil sa za sústružníka v zbrojovke v Dubnici a neskôr začal pracovať na železničnej trati Diviaky – Banská Bystrica. O jeho návrate k maľbe rozhodol inzerát v novinách, na základe ktorého sa Július Filo rozhodol prihlásiť sa do učenia v majolike v Modre. Po trojročnom učení získal v roku 1942 tovarišský list. Po 2. svetovej vojne začal Július Filo pracovať v majolikovej dielni v Modre. Po vzniku Ústredia ľudovej umeleckej výroby v roku 1946, sa jednou z úloh tohto centra stalo aj oživenie keramickej výroby na Slovensku.

Na jeseň v roku 1947 sa Július Filo, spolu s manželkou Máriou (tiež vyučenou keramicou maliarkou), presťahoval do

Filo zomrel 5. novembra 2018 v Slovenskej Lupči. S hlinou, glazúrou a farbami pracoval viac ako 50 rokov.

Tvorba Júliusa Fila sa vyznačuje predovšetkým presnou a precíznou maľbou. Navštevoval rôzne múzeá na Slovensku, kde študoval pôvodné motívy výzdoby najstaršej habánskej keramiky. Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici uchováva vo svojom etnografickom fonde 323 kusov majolikových výrobkov – taniere, džbány, krčahy, vazy, hrnčeky, plastiky, plakety a miniatúry – ktoré Július Filo vyrobil spolu s Emilom Majnholdom pod značkou Slovenskej ľudovej majoliky Modra – pobočka Ľubietová, alebo ich vyrobil sám a sú značené *Filo Slov. Lupča* a rokom výroby.

Medzi najzaujímavejšie predmety patria dva veľké ozdobné taniere. Prvý z nich má priemer 46,5 cm s rastlinnou a figurálnou výzdobou. Figurálny motív zobrazuje obsah žartovnej ľudovej piesne, po obvode taniera sa nachádza text piesne: *Ej, komuže je lepšie, ako je neveste, muža nabá doma, ona pije v meste. Ej, a keď prišla domov, začala si skákať, a muž neboráčik, pustil sa jej plakať. Ej, vzala dve paličky, podoprela*



Časť dielne – maliareň v Ľubietovej v roku 1952. Zdroj: Stredoslovenské múzeum.



Džbankár Július Filo pri práci v roku 1952. Zdroj: Stredoslovenské múzeum.

Ľubietovej. Keďže prevádzka v Ľubietovej sa stala pobočkou keramiky v Modre, začali v nej vyrábať aj rovnakú keramiky. Július Filo pracoval v tejto pobočke spolu s keramikárom Emilom Majnholdom Obaja majstri, Filo aj Majnhold, spočiatku pracovali ako súkromníci so živnostenskými listami. Vytáčanie na kruhu robil Emil Majnhold, glazovanie, maľovanie a návrhy majolikových vzorov robil Július Filo. Po nástupe komunistického režimu táto súkromná keramicke dielňa skončila svoju činnosť. Spočiatku oboch majstrov pričlenili k družstvu Devianka v Brezne, ktoré bolo zamerané na výšivky. Neskôr bola keramiky v Ľubietovej pričlenená k Stavotvaru v Žiari nad Hronom, kde sa vyrábali stavebné tvárnice či k Šamotke v Hrnčiarskych Zalužanoch, ktorá, okrem šamotových tehál, vyrábala aj kameninové sudy a ozdobnú keramiky. Napokon pričlenili túto výrobu naspäť do Modry ako pobočný závod.

V 70-tych rokoch sa Július Filo osamostatnil a presťahoval do Slovenskej Lupče. Až do dôchodku v roku 1981 tu pracoval v Biotike. Počas tohto obdobia sa vo voľnom čase venoval výrobe keramiky. Sám sa naučil vytáčať keramiky na kruhu. Po nastúpení na dôchodok sa jeho tvorivé schopnosti rozvinuli. Ako sám povedal: *Robil som to, na čo som mal práve chuť.* Majster

bôčik a muž neboráčik, skočil na oblôčik. Ej, páčte, ľudia, páčte, ako sa ma bojí, že ho chcem naučiť po mej dobre vôli. Druhý tanier má priemer 43 cm a maľba na ňom zobrazuje povstalecký motív – postavu chlapa v ľudovom odevu a postavu partizána, ktorí tancujú s puškami nad hlavami. Po obvode je štylizovaný rastlinný ornament. Na dne taniera text: *točil: E. Majnhold; navrhol a namaloval J. Filo; Ľubietová, 23. mája 1958.* Unikátna je aj 60 cm vysoká váza, ktorá je zdobená jánošíkovským motívom a štylizovaným rastlinným ornamentom. Váza je značená: *EK/Ľubietová/utočil: E. Majnhold/ navrhol a maloval: Filo/ 5. IV. 1955.*

Július Filo patril k nadaným slovenským ľudovým umelcom. Jeho celoživotná tvorba sa viaže k výrobe majoliky. Okrem predpísaných vzorov tvoril aj vlastné figurálne motívy, ornamenty a keramicke plastiky. Jeho výrobky boli častokrát darmi pre významné osobnosti, sú súčasťou zbierkových fondov múzeí, ako aj zbierok zberateľov doma i v zahraničí.

Jana Koltónová
Stredoslovenské múzeum

Blyskavky – žiarivé klenoty Banskej Bystrice a okolia

Blyskavky sú svojím zlatočerveným, medeným, zeleným alebo modrým kovovolesklým žiarivým sfarbením jednými z najkrajších predstaviteľov hmyzu. Hoci tieto drobné blanokřídlence patria do skupiny nazývanej žihadlovce, žihadlo majú zakrpatené. Najčastejšie sa s nimi môžeme stretnúť v tých najteplejších mesiacoch roka, ako počas slnečných dní lietajú z kvetu na kvet a živja sa sladkým nektárom alebo olizujú listy, pokryté medovicou vošiek. Najviac im vyhovujú teplé, výslnné, slabo zarastené stanovišťa s presvitajúcou piesčitou, sprašovou či hlinitou pôdou. S obľubou si sadajú na staré odumreté oslne kmeny stromov, rôzne drevené stavby alebo kamenné steny s hniezdami ich hostiteľov.



Blyskavka *Hedychrum gerstaeckeri* v obrannej polohe.
Foto: Andrej Savitský.

Tieto lietajúce klenoty vedú veľmi dobrodružný život. Nevedia si totiž postaviť vlastné hniezda, ale sú parazitoidmi a kleptoparazitmi iného hmyzu, hlavne blanokřídlencov. Najčastejšie parazitujú u hrubopásych alebo svoje vajíčka znášajú do hniezd samotárskych včiel, kutaviek, murárik, hrabaviek a ôs.

Ich „kukučia“ stratégia je dvojaká. Larvy kleptoparazitov, ktoré sa vyliahnu z vajčiek položených do hniezd kutaviek, najskôr odstránia hostiteľské vajíčka, prípadne usmrtia malé larvy a následne sa samy vyvíjajú na zásobách prinesenej potravy. U parazitoidov musia samice blyskaviek aktívne prenikáť do hniezd samotárskych včiel a kľásť vajíčka priamo na včelie larvy alebo predkukly. Keď sa pri kladení vajčiek do cudzích hniezd stretnú s nahnevanými hostiteľskými samicami, majú vynikajúcu obrannú stratégiu: rýchlo sa stočia do guľôčky, nohy a tykadlá ukryjú do preliacenej časti brúška a nechajú sa bezpečne vyhodit von z hniezda, nanajvýš s potrhými krídlami. Pokiaľ je vajíčko položené na mladšiu larvu, larva blyskavky zostáva v kľude prichytená na jej tele až do posledného vzrastového stupňa alebo do jej premeny na predkuklu. Pokiaľ je však vajíčko nakladené na dospelú larvu alebo predkuklu, larva blyskavky ju okamžite napadne a dokončí na nej svoj vývin. Dorastená larva si potom zhotoví kokón a v ňom v štádiu predkukly prezimuje.

V zbierkovom fonde Stredoslovenského múzea sa v zbierke hmyzu Miroslava Kupca nachádza 374 exemplárov blyskaviek, prevažne z územia stredného a južného Slovenska. Okolo 34 druhov v zbierke pochádza z okresu Banská Bystrica. Neskôr boli Miroslavom Kupcom zdokladované ešte ďalšie druhy blyskaviek, takže počet druhov, zistených v Banskej Bystrici a jej okolí, sa blíži číslu 50. Spomenieme však len významnejšie druhy zistené na dvoch zaujímavých lokalitách, ktoré boli pravidelne navštevované a skúmané: Banská Bystrica – časť Fončorda a Nemce. Doteraz zaznamenaný počet druhov na týchto dvoch lokalitách vypovedá o ich vysokej prírodnej hodnote.

V Banskej Bystrici (v katastrálnom území Radvane) sa nachádza nad časťou Fončorda, nad ulicou Tulska, európsky významný

biotop. Je to bývalý pasienok so zvetraným prachovým vápencom, porastený teplomilnými suchomilnými trávami, bylinami a krami. V minulosti tam boli nájdené viaceré pozoruhodné druhy chrobákov, motýľov, blanokřídlencov, múch, ale aj pavúkov. Dnes však už územím vedú inžinierske siete a bola začatá výstavba rodinných domov. Z tejto postupne zanikajúcej lokality boli zdokladované mnohé významné druhy blyskaviek, ktoré sú bežné na pieskoch a sprašiach južného Slovenska, ale u nás sú veľkou vzácnosťou. Spomenieme napr. najmenej dvojmilimetrové blyskavky *Hedychridium zelleri* a *Hedychridium krajnicki* a o niečo väčšie *Hedychridium caputaureum* a *Hedychridium coriaceum*, parazitujúce v hniezdach malých zemných kutaviek. Boli tu nájdené aj drobné, zavalité, pestro sfarbené blyskavky *Holopyga chrysonota*, *Holopyga fervida* a *Holopyga inflammata*. Tiež tu boli objavené veľmi pekné teplomilné blyskavky *Chrysis chrysostigma* a *Chrysis marginata*, ktoré majú svoju domovinu v južnej a juhovýchodnej Európe a odtiaľ sa postupne šíria na severozápad. Rovnako bola zistená vzácna, prevažne červeno sfarbená blyskavka *Morphochrysis calimorpha*, ale aj ďalšie teplomilné druhy *Chrysis inaequalis* a *Chrysis leachii*. Najväčšou raritou tejto lokality sú však *Pseudochrysis uniformis*, *Chrysis coeruleiventris* a *Chrysis ragusae*. Z bežnejších druhov bola na tejto lokalite častejšie videná zaujímavá blyskavka *Chrysura dichroa*. Jej larvy sa vyvíjajú v hniezdach samotárskych včiel z rodu *Osmia*, vytvorených v prázdnych ulitách slimákov, zvonka pokrytých „maskovacou sieťou“ z rastlinnej „malty“. V stredne veľkých ulitách ležia plodové komôrky, navzájom oddelené rozžuvanými kúskami listov, postupne v rade za sebou. Naopak, vo väčších ulitách sú všetky komôrky vedľa seba v prednej, najväčšej časti ulity. Tiež tu bola zdokladovaná napr. modrozelená kovovolesklá blyskavka *Trichrysis cyanea*, obývajúca odumreté stromy a pne, vystavené slnku. Jej hostiteľmi sú rôzne druhy v dreve hniezdiacich žihadlovcov. Samice strategicky kladú vajíčka v čase stavby hniezda, keď hostiteľky zbierajú stavebný materiál. Dokonca môžu viaceré blyskavky aj bojovať o hniezdo v blízkosti vchodu, pričom ako zbrane používajú zuby na konci brúška. Do jednej plodovej komôrky niekedy nakladú 2 – 3 vajíčka a rovnako aj ich larvy medzi sebou najskôr bojujú. Víťazka zožerie hostiteľkino vajíčko alebo larvu a v nasledujúcich dňoch sa živí potravou, pripravenou pre hostiteľkino potomstvo.

Nad obcou Nemce boli navštevované južne orientované slnečné svahy Kajchiara s teplou a suchou travinnou-bylinnou pokryvkou s roztrúsenými borievkami (katastrálne územie Selič). Okrem drobných blyskaviek *Hedychridium caputaureum* a *Hedychridium coriaceum* tu bola zo vzácnejších druhov nájdená kovovolesklá zlatočervená blyskavka *Chrysura cuprea*, ktorá sa prirodzene vyskytuje na juhu strednej Európy a u nás žije iba v oblastiach s priaznivými teplotami. Jej larvy parazitujú na larvách samotárskej včely *Osmia rufohirta*, ktorá si stavia hniezda v prázdnych ulitách slimákov. Samica blyskavky pri pokuse o vykladenie vlastného vajíčka do hniezdnej ulity musí vystihnúť správny okamih, kedy včela dokončila zásobovanie hniezda a odletela pre materiál k zakrytiu vstupného otvoru. Z tohto dôvodu často po určitú dobu vyčkáva v okolí a z času na čas kontroluje, ako ďaleko pokročilo zásobenie hniezda. Pokiaľ je blyskavka pri kontrole v hniezde prekvapená včelou nechá sa bez väčšej ujmy vyhodit von z hniezda. Tam si počká na ďalšiu príležitosť a svoj pokus zopakuje. Nad obcou Nemce bola nájdená aj zelenomodrá blyskavka *Chrysis iris*, ktorá osídľuje okraje lesov a vyskytuje sa skôr v stredných a vyšších polohách. Na tejto lokalite sa podarilo nájsť aj veľmi peknú teplomilnú blyskavku *Chrysis chrysostigma*. Na južných svahoch Kajchiara boli tiež nájdené teplomilné blyskavky *Chrysis inaequalis* a jej podobná blyskavka *Chrysis ruddii*, ako aj blyskavky *Chrysis leachii* a *Chrysis analis*. Veľmi významné sú na tejto lokalite nálezy blyskaviek *Chrysis coeruleiventris*, *Chrysis hybrida* a *Chrysis ragusae*. Z bežnejších druhov možno spomenúť nádherné sfarbenú blyskavku *Hedychrum rutilans*. Samce majú viac kovovo-modrej a zlatozelenej farby a samice žiaria medeno-zelenou a zlatočervenou farbou. Keď kutavka včelia prenáša do svojho hniezda paralyzovanú robotnicu včely medonosnej, samica tejto blyskavky položí na ochromenú včelu svoje vajíčko. V hniezde vyliahnutá larva sa potom živí včelami, ale aj larvami kutaviek. Výslnné stanovište Kajchiara poskytuje domov aj ďalším krásnym, pestro sfarbeným blyskavkám z rodu



Blyskavky zo zbierky hmyzu Miroslava Kupca.
Foto: archív Stredoslovenského múzea.

Hedychrum. Sú zaujímavé tým, že na rozdiel od iných blyskaviek, majú pomerne tvrdé kladieľko so skrytým žihadlom, ktorého bodnutie môže byť do istej miery citelné aj pre človeka.

Na týchto lokalitách majú svoj domov aj mnohé ďalšie druhy blyskaviek. Preto sme radi, že v Banskej Bystrici a okolí ešte stále máme miesta, kde môžu tieto užitočné opeľovače našich kvetov rozvíjať svoje zaujímavé životné stratégie. A keďže ich nie je veľa, musíme si ich chrániť.

Renáta Kapustová
Stredoslovenské múzeum

Pramene a literatúra

- KUPEC M. – KIŠŠ J. – KIZEK T. Príspevok k poznaniu *Coniocleonus cicatricosus* (Coleoptera: Curculionidae), Entomofauna carpathica, 2022, 34 (1), s. 91 – 105.
- MACEK J. [et al.] Blanokřídlí České republiky. I., Žahadlovi. Praha : Academia, 2010, 524 s. il. – (Atlasy).
- MAJZLAN O. – TYRNER P. Blyskavky (Hymenoptera, Chrysididae) na území Devínskej Kobylky pri Bratislave (JZ Slovensko), Entomofauna carpathica, 2024, 36 (1), s. 69 – 76.
- <https://de.wikipedia.org/wiki/Kupfer-Goldwespe>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Cuckoo_wasp
- https://en.wikipedia.org/wiki/Hedychrum_rutilans
- https://en.wikipedia.org/wiki/Osmia_aurulenta

Langit – ďalší z veľkej medenej rodiny

Patrí do veľkej rodiny minerálov medi. Je charakteristický svojím modrým sfarbením, so slabým nádychom do zelena. Vytvára súvislé povlaky, podobne ako malachit alebo azurit, ale býva aj kryštálický. Prvýkrát bol opísaný vo Veľkej Británii, grófstve Cornwall v medenej bani „Fowey Consols“ v St. Austell. Svoj názov nesie po rakúskom fyzikovi, Viktorovi von Langovi. Aj keď modrej farby na medenorudných lokalitách býva dosť, kryštálický langit je pomerne vzácnym, navyše má aj niekoľko „blízkych príbuzných“, od ktorých je len ťažko odlišiteľný.

Minerál kryštalizuje v monoklinickej – jednoklonnej sústave. Vytvára krátkoprizmatické, tabuľkovité kryštály, ale aj lupenovitú alebo vláknitú agregáciu a už spomínané krustovité povlaky. Lesk kryštálu je sklenený a je priehľadný až priesvitný, má lastúrovňový lom. Tvorí sa v zoxidovaných častiach medených ložísk. Jeho kryštály zriedka a len veľmi vzácné dosahujú dĺžku 7 mm.

Minerál bol dlho pomerne vzácnym, čo do výskytu aj na lokality. Dnes je už vo svete známych viac než 400 lokalít, kde bol výskyt langitu potvrdený. U nás sa nachádza najmä v Ľubietovej, v lokalite Podlipa a Svätodušná, ale aj pri Ponikách, v lokalite Farbište a nechýba ani na Pieskoch a v Rychtárovej. Vo svete sú známe náleziská vo Švajčiarsku, USA, Veľkej Británii, Slovinsku, na Ukrajine a podobne. Lokality v Ľubietovej patria medzi najznámejšie a najhodnotnejšie na svete.

Richard R. Senček, SBM

Ako vznikol názov Lazy nad Kršňavou?



Rozcestník na kóte Lazy nad Kršňavou. Zdroj: autor.

Milovníci Španej Doliny určite poznajú Lazy nad Kršňavou s čarokrásnymi letnými výhľadmi na rozľahlé pláne smaragdových kopcov. Ale ako tento termín vznikol a čo znamená?

Slovo **laz** označuje druh horskej osady so skupinami domov roztrúsených po svahoch. Niečo ako kopanice. Slovo **Kršňava** sme už museli hľadať v slovníku slovenských oroným a zistili sme, že pochádza z pôvodného slova *črchla*, *kršľa*. Hláskové varianty tohto druhu zo slovného základu *čerch*-*čerš*- sú neobyčajne pestré. Nadobúdajú tiež podobu *cerb*-, *cer*-, *cyr*-, *črch*-*črř*- a *krš*-*krř*-. Spomenuté varianty sú vlastne varianty toho istého starobylého koreňa. Slovesá *črchliť*, *črřliť*, *kršliť*, *krřliť* mali v minulosti význam *obsekávať*, *lúpať kôru zo stromu*, *aby vyschol*, neskôr nadobudol význam *vytínať očrhlené, okršlené stromy* a ešte viac neskôr *klčovať*, *získavať užitočnú kultúrnu pôdu*.

Slovo *črchla*, *kršľa* označovalo pôvodne miesto, kde sa nachádzali *očrhlené* stromy a následne miesto vykľčované. Slovo sa tiež používalo ako apelatívny geografický termín s významom *vyčistené*, myslelo sa od stromov, tzn. vykľčované miesto, upravené na lúku alebo pasienok. Všetky odvodeniny od počiatočného tvaru, nadobúdajúce koncovky podľa zemepisného miesta používania, tak súvisia s úpravou terénu v zmysle odlesnenia. Nakoľko na neďalekých lokalitách Hrádok a Horný Diel-Pancierovo je archeologickým výskumom dokladovaná lužická kultúra, nemalo by hore uvedené nijako prekvapovať. Príslušníci lužickej kultúry boli známi práve klčovaním zabratého priestoru, za účelom chovania dobytky a pestovania plodín.

Anna Senčeková

Pramene a literatúra

- MAJTÁN, Milan. Z lexiky Slovenskej toponymie. Bratislava : VEDA 1996, 192 s. ISBN 80-224-0480-2.



Lazy nad Kršňavou. Zdroj: autor.



Zaujímavosti Banskej Bystrice a okolia očami študentov

Katedry geografie a geológie Fakulty prírodných vied
Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Rekonštrukcia gotického Kostola sv. Martina v Čeríne



3D rekonštrukcia kostola sv. Martina v Čeríne

Kostol sv. Martina v Čeríne je krásnym príkladom gotickej sakrálnej architektúry na Slovensku, nachádzajúci sa v obci Čerín v blízkosti Banskej Bystrice. Tento kostol bol postavený koncom 13. storočia, pravdepodobne okolo roku 1315 a jeho pôvodným účelom bolo slúžiť miestnej komunite veriacich ako duchovné a spoločenské centrum. Kostol bol zasvätený sv. Martinovi z Tours, známemu kresťanskému svätcovi a patrónovi vojakov a chudobných.

Stavba kostola je charakteristická jednou loďou s gotickou klenbou a jednoducho tvarovanou vežou, ktorá sa časom rozšírila o viacero prvkov, vrátane barokových a renesančných úprav v priebehu 17. storočia. Interiér kostola ponúka fascinujúce nástenné maľby zo 14. storočia, ktoré zachytávajú rôzne biblické scény, vrátane motívov posledného súdu. Tieto fresky, vytvorené v gotickom štýle, sú považované za jedny z najkrajších na Slovensku a ponúkajú návštevníkom pohľad na stredoveké umelecké čítanie tejto oblasti.

Čerínsky kostol má tiež unikátnu drevenú kazateľnicu a kamennú krstiteľnicu, ktorá bola pravdepodobne súčasťou pôvodného vybavenia. Toto miesto nie je len duchovným centrom obce, ale aj významným kultúrnym a historickým dedičstvom, ktoré odráža stredoveké náboženské tradície a umenie. Táto historická pamiatka je súčasťou Európskej cesty svätého Martina, ako jej najvýhodnejší bod.

Študenti UMB



Súčasný pohľad do svätyne kostola sv. Martina v Čeríne



Letecký pohľad na kostol sv. Martina v Čeríne

Pramene a literatúra

<https://www.visitbanskabystrica.sk/art/goticky-kostol-sv-martina/>
<https://blog.relaxos.sk/kostol-sv-martina-cerin/>
<https://www.tkkbs.sk/view.php?cislocianku=20170925019>
<https://www.cerin.sk/obec/kulturne-pamiatky/>



Poznámky o hudobnom živote v Banskej Bystrici, 4. časť

V predchádzajúcich číslach Permonu sme v článku Hudba v Banskej Bystrici v 19. a 20. storočí uviedli príklady o rozvoji hudobného života v Banskej Bystrici. Inšpiráciu o rozvoji v ďalších rokoch sme dostali od muzikológa, Juraja Potúčka, ktorý napísal v článku Slovenský hudobný život v rokoch 1863 – 1875: **Centrom hudobného života šesťdesiatych rokov na Slovensku sa neoficiálne stáva Banská Bystrica (s. 46).**

Záujem pracovať v Banskej Bystrici potvrdzujú aj skladatelia a kantori zo širokého okolia, ktorí sa prihlásili na súbeh vypísaný Magistrátom mesta. Magistrát do odbornej poroty doporučil významných odborníkov, ako boli Károly Antos – dirigent v Kremnici, Ján Egry – dirigent a skladateľ v Banskej Bystrici, Adolf Egner – profesor hudby, Bertalan Olgyay, Adolf Bámy – evanjelický cirkevný dirigent a Ignác Domanyický, dirigent vo Zvolene. Súbeh bol uverejnený v Hudobných listoch číslo 18 v roku 1900.

Prihlášku podali dvaja uchádzači, Gustáv Stanyik, bardejovský dirigent a Ladislav Loser, učiteľ v Lutily (Svätý Kríž). Gustáv Stanyik svoju spôsobilosť dokumentoval vysvedčením z pražského konzervatória, návštevami hudobných prednášok na univerzite, svoju zbehosť v hudbe potvrdil tromi priloženými vlastnými skladbami a potvrdením mesta Bardejova, že tam pôsobil ako zástupca dirigenta k plnej spokojnosti.

Ladislav Loser, ako aj predchádzajúci uchádzač, zdôvodnil svoju žiadosť tak, že na učiteľskom ústave bol zbornajstrom školského zboru. Odborná porota Ladislava Losera neodporučila. Magistrát mesta sa rozhodol súbeh opakovať a pozvať znova Gustáva Stanyika. Spolupráca Jána Egryho so Stanyikom netrvala dlho, lebo bol prijatý ako dirigent v Rožňave.

Magistrát pozval na súbeh dirigenta z Ružomberka, Jozefa Chládeka. Z jeho žiadosti sa dozvedáme, že bol dirigentom v Ružomberku od roku 1879. Narodil sa 12. marca 1856 v Čechách. Úspešne zložil skúšku dirigenta a získal spôsobilosť na vyučovanie spevu. Jozef Chládek získal uznanie tak odbornej poroty, ako aj prítomného obecnstva. Magistrát sa ho na odporúčanie odbornej poroty jednoznačne rozhodol prijať. Jedinou podmienkou bolo, aby sa menovaný k prijatiu vyjadril do troch dní. Chládek sa za dôveru poďakoval, ale miesto neprijal. Nebol spokojný s tým, že mu magistrát nezaručil právo na následné obsadenie miesta prvého dirigenta.

Ján Egry síce už nevykonával svoju funkciu, ale teoreticky v nej zotrval. Rozhodnutie vychádzalo z tej skutočnosti, že Egry bol prijatý ako dirigent bez dôchodkového zabezpečenia. Teda, aby nezostal bez podpory, nebol uvoľnený z funkcie dirigenta.

Súbeh sa neuzavrel. Pius Straka, z poverenia magistrátu, zabezpečoval všetky hudobné podujatia. Magistrát sa obrátil na Gustáva Stanyika s otázkou či je ochotný do troch dní oznámiť svoje rozhodnutie o nástupe za zástupcu dirigenta. Menovaný, dňa 24. augusta 1900, oznámil, že miesto prijíma. Dňa 15. septembra nastúpil do zamestnania v Banskej Bystrici. Zo žiadosti uchádzačov a vyjadrení členov poroty, môžeme posúdiť úroveň požiadaviek a vedomostí jednotlivých uchádzačov. História neskôr dokumentovala, že Ján Egry bol významným činiteľom hudobnej kultúry nielen v Banskej Bystrici, ale aj na Slovensku.

Magistrát na voľné miesto po Stanyikovi nevyplnil konkurz, ale rozhodol sa prijať ostrihorského dirigenta, Františka Kercha, ktorý miesto prijal a nastúpil do Banskej Bystrice 8. decembra 1901. Ambiciózný Kersch sa pustil do práce. Nebol však veľmi spokojný s technickým stavom organa. Organ opravil domáci staviteľ a opravár organov, Jozef Hardonyi. Kersch čoskoro požiadal magistrát o uvoľnenie z miesta. Jeho miesto zastupoval banskobystričský organista, Anton Vykopal. Magistrát opäť vypísal konkurz, na ktorý prišlo niekoľko žiadostí: Annton Vykopal a Ján Straka, obaja z Banskej Bystrice, Koloman Luspaj z Novák, Matej Lukácsy z Rožňavy, dirigent a učiteľ spevu na tamojšom seminári a Stanislav Smetana z Krupiny.

Túto situáciu prerušila správa – **17. apríla 1908 zomrel dirigent, skladateľ a organizátor hudobného života v B. Bystrici Ján Egry**, ktorý tu pracoval nepretržite od roku 1849. Na júňovom zasadnutí magistrátu, predsedsa so smútkom konštatoval túto skutočnosť a veľkú stratu pre mesto. Vyzdvihol jeho zásluhy a upozornil najmä na jeho bohatú činnosť na poli cirkevnej hudby.

Na hodnotenie uchádzačov na kantorské miesto značne vplývalo predchádzajúce vzdelanie uchádzačov: konzervatórium, vysoká škola, zbornajstrovské alebo dirigentské vedomosti. Uchádzači

predkladali aj informácie o svojich skladateľských (kompozičných) činnostiach. Všetko svedčilo o tom, že porota veľmi pozorne skúmala vedomosti a činnosti uchádzačov, a že svoju činnosť brali vážne. Chceli si vybrať najlepšie pripraveného uchádzača, išlo o kvalitné obsadenie daného miesta.

Paralelne s rozvojom hudobného života sa rozvíjal aj prednes cirkevných skladieb na organe a organisti museli preukázať svoje umenie v hre, a aj svoju pedagogickú činnosť. V ďalšom vývoji hudobného života v Banskej Bystrici sa preto zameriame na vznik Krajskej pobočky Zväzu slovenských skladateľov a koncertných umelcov v Banskej Bystrici.

Konštatovalo sa, že popri pobočke Zväzu spisovateľov a výtvarných umelcov to bude ďalšia dôležitá kultúrna inštitúcia, ktorá bude nielen organizovať, viesť a usmerňovať hudobných skladateľov, koncertných umelcov a hudobných vedcov žijúcich v Banskej Bystrici a stredoslovenskom kraji, dbať o rozvoj hudobného života.

Prípravný výbor viedol Ján Valach, šéf spevohry Divadla J. G. Tajovského, Zita Strnadová Paráková, klavírna umelkyňa, Vojtech Wick, hudobný skladateľ a Dezider Nágel, dirigent Krajského symfonického orchestru v Banskej Bystrici. Prípravný výbor ZSS zaslal pozvánky záujemcom na slávnostný akt založenia Krajskej pobočky Zväzu slovenských skladateľov v Stredoslovenskom kraji. Uskutočnil sa 7. júna 1963 o jedenástej hodine v historickom Robotníckom dome, za účasti Andreja Očenáša a Dezidera Kardoša, predsedu výboru ZSS.

Program:

1. Otvorenie – A. Očenáš – podpredsa ZSS.
2. Prejav predsedu ZSS, Dezidera Kardoša.
3. Prejav zástupcu krajských orgánov.
4. Umelecký program.
5. Pracovný aktív.

Do čela pobočky bol zvolený štvorčlenný výbor, prof. Zita Strnadová Paráková, klavírna umelkyňa – predsedníčka, prof. Dezider Nágel, tajomník, Ján Valach, dirigent, a dr. Vojtech Wick, hudobný skladateľ, členovia. O zámeroch a cieľoch bola informovaná aj široká verejnosť v krajskom denníku Smer (15. mája 1963). Výbor pobočky na základe aktivity členstva začal uskutočňovať koncerty pod názvom Hudobné piatky. Na ich realizácii mala významný podiel Z. Strnadová Paráková.

Mimoriadna snaha výboru zlepšiť koncertný život v kraji postupne prinášala svoje ovocie. Kladne sa hodnotil prínos Krajského symfonického orchestru. Prvé návrhy a pokusy na profesionalizáciu predložil dirigent DJGT, J. Stanek. Neskôr podrobnejší návrh vypracoval Vojtech Tátoš, vedúci hudobnej redakcie Čsl.rohlasu v Banskej Bystrici. V návrhu sa uvádza: „Stredoslovenský kraj, najväčší v ČSR, nemá doposiaľ profesionálny symfonický orchester. Jeho potreba je čím ďalej naliehavejšia a ukazuje stav hudobného života v kraji.

Už druhý ročník Dní komornej hudby naznačoval, že Krajská pobočka vytvára tradíciu. Vyjadrila to Z. Strnadová Paráková slovami: „Komorné koncerty, ktoré predkladáme verejnosti, nech sa stanú prameňom radosti tým, ktorých srdcia už horia iskrou. Nech oživená a udržiavaná tradícia je dôstojným dokladom kultúrnej vyspelosti Banskej Bystrice a stredoslovenského kraja našich čias.“ V roku 1967 do bulletinu nasledovne píše prof. Andrej Očenáš:

„Komorné dni v B. Bystrici dostávajú vo svojej hudobnej reči kúzlo zrozumiteľnosti. Začínajú vábiť myšlienkou, začínajú venovať čaro pre očakávané nádeje, pre náročné prekvapovania, ba aj kúzlo pre hĺbku vyslovených hudobných myšlienok.“

Výbor pobočky, v spolupráci s Divadlom JGT a najmä sólistami, PKO, Katedrou hudobnej výchovy na PF, Literárnym a hudobným múzeom, Slovkoncertom a Vojtechom Tátošom, vedúcim hudobného vysielania čl. rozhlasu v B. Bystrici venoval značnú pozornosť rozvoju hudobného života tak v Banskej Bystrici, ako aj v celom kraji.

K najväčším podujatiam pobočky v uplynulom období patrili koncerty z tvorby jubilujúcich skladateľov, rodákov z nášho kraja. Boli to: Selce – z tvorby Andrea Očenáša, Kláštor pod Znievom – z tvorby Alexandra Moyzeša, Banská Bystrica – z tvorby Jána Cikkera, Vyhne – z tvorby Zdenka Mikulu, Ružomberok – z tvorby Jána Zimmera, Podkonice – z tvorby Pavla Tonkoviča. Pri týchto koncertoch spolupracovali LHM Banská Bystrica, MNV v jednotlivých miestach, Osvetové besedy a i. Účasť samot-



Poznámky o hudobnom živote v Banskej Bystrici 4. časť

ných autorov prispela k dôstojnosti koncertov. Podujatia sa stretli s veľkým ohlasom miestneho obyvateľstva.

Výbor pobočky sa aktívne zamerl na rozvoj hudobného života v Banskej Bystrici aj v celom kraji. Uvedieme niekoľko návrhov:

1. Pobočka chcela získať pre B. Bystricu vhodnú koncertnú sieň.
2. Pre umelecké zväzy vyriešiť sekretariát, klub a pracovné podmienky.
3. V Bystrici bolo potrebné zriadiť špeciálnu predajňu hudobnín.
4. Vyriešiť problém Krajského symfonického orchestra.
5. V novom volebnom období zabezpečiť čo najužšiu spoluprácu Kruhu priateľov umenia s umeleckými zväzmi, Parkom kultúry umenia a Krajským podnikom pre film, koncerty a estrády.
6. Zaviest pre mesto stále koncertné cykly. Organizovať literárno – hudobné večierky s autormi. Zaradiť do cyklu aj koncerty tanečnej, prípadne džezovej hudby, pre podchytenie študujúcej mládeže.
7. Zabezpečiť intenzívnejší zväzový život v našom kraji.

Výbor a členovia pobočky sa stali spoluorganizátormi festivalu tanečných piesní pod názvom „Zlatá ruža v Detve.“ Muzikologická sekcia ZSS usporiadala v B. Bystrici seminár „Pokrok v muzikológii“. V rámci seminára vystúpili prof. Dr. Jozef Kresánek, CSc., doc. Dr. Ladislav Burlas, CSc., Dr. Ivan Poledňák, CSc., Dr. Luba Ballová.



Vnučka Jána Levoslava Bellu a Stanislav Borš z Dychového kvinteta. Zdroj: autor.

V roku 1972 sa uskutočnil IV. zjazd ZSS, na ktorom boli prijaté nové stanovy, v ktorých bola zakotvená činnosť krajských pobočiek. Súčasne zjazd zvolil za predsedu pobočky PhDr. Alexandra Melichera a ostatných členov výboru – Vojtecha Tátoša, Dr. Vojtecha Wicku, Dr. Tibora Sedlického a Dagmar Rohovú Boksovú.

Pobočka často prijímala aj návštevy zahraničných umelcov. Bola to napríklad delegácia hudobných skladateľov, na čele s A. J. Stogarenkom. Pobočka pripravila bohatý program aj pre delegáciu Zväzu mongolských skladateľov a koncertných umelcov – D. Luvsanšarava a zbornajstra L. Davachu. Zúčastnili sa na

besede s členmi Katedry hudobnej výchovy Pedagogickej fakulty. Boli na návšteve v štúdiu rozhlasu, navštívili folklórny súbor Urpín, boli na predstavení v DJGT a besedovali s umeleckým šéfom K. Cillíkom, dirigentom a členmi divadla.

Od roku 1977 sa udomácnilo v Banskej Bystrici Trávníčkovo kvarteto. Popri ňom vzniklo ďalšie profesionálne umelecké teleso – Dychové kvinteto, vedúcim ktorého bol Stanislav Borš. Ich koncert navštívila aj vnučka Jána Levoslava Bellu, ktorá bola na návšteve v Kremnici.

ZSS, LHM v B. Bystrici, Slovenský hudobný fond, DJGT, Miestny národný výbor a Osvetová beseda v Selciach organizovali v kultúrnom dome v Selciach, 23. máj 1976, Umelecký večer pri príležitosti 65. výročia narodenia Andreja Očenáša v kultúrnom dome v Selciach.

List prof. Andreja Očenáša: „Veľkou vďačnosťou vyslovujem Vám v tomto mojom príhovore veľkú vďačnosť za všetku vďačnosť, ktorú ste mi pri mojom 65. výročí života preukázali. Nesmierne si vážim každé Vaše slovo, každý úvahový súd, ktorými ste tak moju ľudskú vlastnosť ako aj tvorivú, umeleckú dráhu docenili.“

Srdečne Vás pozdravujem, prajem Vám pri každej pracovnej príležitosti veľa úspechov, Váš Očenáš. V Bratislave 4. VI. 1976“. V januári 1977 sme blahoželali k 70. narodeninám Pavla Tonkoviča.

Tonkovič oznámil, že: „S rozochvením som prijal množstvo blahoželaní k mojim 70. narodeninám. Úctivo a úprimne ďakujem všetkým za blahoželania, za pochopenie a ocenenie mojej celoživotnej práce pre náš národ. Tejto službe venujem aj ďalšie roky života.“

Osobitne ďakujem predsedovi kr. pobočky ZSS v B. B. zato, že ste sa zúčastnili príprav i priebehu nezabudnuteľnej slávnosti pri mojih 70. narodeninách v Podkoniciach, 8. januára 1977. Vaša osobná účasť, i zväzová starostlivosť a pozornosť, podporili blaženosť podujatia mojih drahých rodákov a vyzdvihli význam mojej práce, ako aj ich sebedomia.

Bol to veľký deň pre mňa, i pre nich. Srdečne Vás, i všetkých členov pobočky, pozdravujem. Želám Vám mnoho radosti v súkromí, na pobočke i na fakulte. Váš vďačný Tonkovič.

Pri príležitosti 60-tých narodenín Tibora Andrašovanasa, 29. apríla 1977, uskutočnil koncert z jeho tvorby. Úvodné slovo predniesla Vlasta Adamčiaková. Učinkovalo Slovenské sláčikové kvarteto, sólisti opery DJGT a folklórny súbor Partizán z Biotiky, n. p.

V r. 1977 sa hudobný skladateľ Zdenko Míkula dožil 60-tých narodenín. Pri tejto príležitosti mu jeho rodáci vo Vyhniach pripravili prijatie na MNV a koncert z jeho tvorby. Dojatý umelec prisľúbil spoluprácu, ktorá nezostala len pri sľuboch. Z. Míkula opäť navštívil Vyhne, prijal ho riaditeľ závodu a pobesedoval s majstrami a pracovníkmi. Míkula so slzami v očiach spomínal na svojho otca, ktorý v tej istej fabrike pracoval ešte za veľmi ťažkých podmienok.

Krajská pobočka ZSS, Literárne a hudobné múzeum a Pedagogická fakulta spolupracovali pri organizácii seminára „Hudba v Banskej Bystrici“, Bystrici, ktorý sa konal 15. decembra 1978 Na seminári prednášali aktívni organizátori hudobného života Banskej Bystrice:

PhDr. Eduard Gábor, PF B. Bystrica, Dušan Dobřík, LHM, PhDr. Richard Rybarič, Umenovedný ústav SAV, Dr. J. Bázlik, M. Bárdiová, LHM, Eva Michalová, PF, PhDr. Tibor Sedlický, PF, PhDr. B. Banáry, MS Martin a PhDr. Alexander Melicher, CSc. PF.

V dňoch 4. – 10. decembra 1978 sa konal II. ročník Interpretačnej súťaže SR. Tento ročník bol zameraný na súťaž huslistov, violistov a violončelistov. Absolutným víťazom a držiteľom ceny Slovenského hudobného fondu za interpretáciu slovenského autora vo violončelovej literatúre sa stal Jozef Podhoranský.

IS SR sa nie náhodou konal v B. Bystrici. Mesto sa v poslednom čase vyznačovalo mohutným rozmachom a rozvojom hudobného života. Konali sa tu pravidelne koncertné cykly. Počas súťaže sa uskutočnil celý rad hudobných podujatí. Na záver prvého kola súťaže bolo zaradené predstavenie v DJGT – Verdiho Rigoletto, vo voľnom dni sa uskutočnila vernisáž výstavy „Hudba v B. Bystrici.“

Hudobná jar 1979 sa stala súčasťou nášho života, tak ako zákonitá metamorfóza prírody okolo nás. Krajská pobočka ZSS začala spoluprácu s Krajskou pobočkou ZČS v Plzni. Spoločne pripravili koncert „Večer slovenských autorov“, ktorý sa konal 22. 10. 1980. Učinkovali M. Murgašová, Ján Zemko, Štefan Babjak a Darina Surová.



Citujeme z článku „Spolupráce skladatelů pokračuje - Slovenští pěvci v Plzni“ z 2.10.1980: „Již tři roky spolupracuje plzeňská pobočka českých skladatelů s pobočkou slovenských skladatelů



Jozef Podboraskej, absolutný víťaz IS SR a držiteľ ceny Slovenského hudobného fondu, 1978. Zdroj: autor.

v Banské Bystrici – by v centru Západočeského kraje a jeden komorní večer západočeských skladatelů v Banské Bystrici. Tato vzájemná pravidelná setkání slovenských a plzeňských umělců účinně přispívají ke zblížení obou národních hudebních kultur a k cenné výměně zkušeností. V pondělí, 22. září uvítala Plzeň v síni Západočeského muzea předsedu banskobystrické pobočky a čtyři přední umělce z banskobystrické zpěvohry.”

Mezi významné podujatia organizované Krajskou pobočkou Zväzu slovenských skladateľov, patrilo koncert na jeseň r. 1981 z tvorby Jána Cikkera. Predstavil sa Učiteľský spevácky zbor Hron pri Okresnom osvetovom stredisku s dirigentom Dušanom Dobrikom, klaviristka Marta Singerová uviedla Tatranské potoky, Áriu Jánošíka, áriu Katky z opery Beg Bajazid a úpravy ľudových piesní zazneli v podaní Dagmar Rohovej Boksovej, Mikuláša Doboša, Jána Zemku a klaviristky Dariny Turňovej. Z diela Jána Cikkera odzneli jeho Spomienky v podaní Štátneho komorného orchestra v Žiline.

Pobočka, 10. marca 1982, pripravila, v spolupráci s Katedrou HV seminár o živote a diele hudobného skladateľa Šimona Jurovského. Seminárom sme sledovali dva momenty: vzdať úctu nášmu rodákovi pri príležitosti jeho 70-tych narodenín a priblížiť jeho osobnosť a dielo poslucháčom hudobnej výchovy, budúcim pedagógom, ktorí živé hodnoty našej národnej hudby budú odovzdávať ďalej pri výchove mládeže.

Pobočka ZSS, DJGT, Miestny národný výbor a Osvetová beseda v Slovenskej Lupči usporiadali, 8. mája 1982 Hudobné popoludnie s Tiborom Andrašovanom, pri príležitosti 65. výročia narodenia skladateľa.

Tvorba Tibora Andrašovana je veľmi bohatá a v širokej verejnosti veľmi populárna. Veď kto by nepoznal umelecky spracované ľudové piesne pre Lúčnicu, Sľuk a iné významné súbory. Jeho láska k ľudovej piesni išla tak ďaleko, že mohli vzniknúť vynikajúce filmy s jeho hubou, napríklad film Rodná zem. Okrem organizovania koncertov, pri príležitosti narodenín rodákov, sa výbor pobočky zaoberal aj činnosťou svojich členov. Túto činnosť môžeme v roku 1983 zhrnúť nasledovne:

- a/ Besedy a publikačná činnosť boli zamerané na propagáciu práce jubilujúcich členov pobočky. Uskutočnila sa beseda s Dagmar Rohovou o umeleckej činnosti, Dr. Evou Michalovou o publikačnej a pedagogickej práci, Vojtechom Wikom o jeho skladateľskej tvorbe a práci vo ZSS.
- b/ Vďaka trom členom (Melicher, Michalová a Tvrdoň) pripravili samostatnú publikáciu k 20. výročiu založenia Krajskej pobočky ZSS.
- c/ Muntág a Melicher preukázali spoluúčasť pobočky pri príprave osláv 140. výročia narodenia Jána Levoslava Bellu v Lipt. Mikuláši. Predsedníctvo Ústredného výboru ZSS sa rozhodlo, pri príležitosti 40. výročia SNP, uskutočniť zasadnutie v Banskej Bystrici,

v nadväznosti na muzikologickú konferenciu „Odras ideí SNP v hudobnej tvorbe“, ktorá sa konala na Pedagogickej fakulte 13. septembra 1984.

Tematika oslobodenia našej vlasti inšpirovala skladateľov k tvorbe závažných skladieb. Z bohatej žatvy hudobných diel s tematikou oslobodenia, si azda najväčšiu pozornosť zasluhuje Symfónia 1945, národného umelca Jána Cikkera.

Vďačným inšpiračným zdrojom k vzniku nových diel boli aj pamätne miesta bojov. Členovia pobočky svojimi článkami, výstavami, naštudovaním hudobných diel a ich interpretovaním na koncertoch prispeli k aktivite pobočky. Zväz slovenských skladateľov a koncertných umelcov z Bratislavy, 18. 5. 1990, pobočke oznámili:

V súvislosti s ukončením činnosti ZSS a KU, dovoľujeme si Vám poďakovať za Vašu doterajšiu prácu v prospech rozvoja slovenskej hudobnej kultúry.

Podpis za Radu Únie: Ing. Marta Šuleková
za ZSS a koncertných umelcov: Dr. Alojz Luknár.

Alexander Melicher

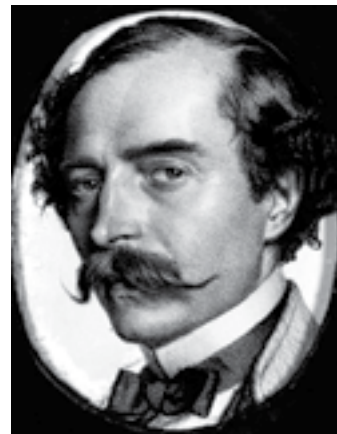
Pramene a literatúra

- Potúček, Juraj. Slovenský hudobný život v rokoch 1863 – 1875. In *Hudobný archív* č.12. Matica slovenská, 1994
- Melicher, A. Po stopách jedného súbehu. In *Hudobný archív* č. 12, Matica slovenská, 1994.
- Melicher, A. Hudobná jar v Banskej Bystrici. In *Slovenská hudba* č. 6 Bratislava, s. 182 – 183.
- Melicher, A. Významný rok hudobného života. In *Smer* 15. 5. 1963. ZSS zriadilo pobočku v B. Bystrici.
- Muntág, E. Viliam Figuš Bystrý život a dielo. Matica slovenská, Martin, 1973.
- Zborník referátov o živote a diele hudobného skladateľa Šimona Jurovského. Krajská pobočka ZSS B. Bystrica, 1982.
- Melicher, A. *Zelená kolíska. Poznámky o živote a tvorbe hud. skladateľa Vojtecha Wicka*. Brezno 2003.

Kto je autorom unikátnych fotografií zlatníckeho majstra Samuela Libaya?

Pokračovanie zo strany 1

sa neskôr dostalo do zbierok Umelecko-priemyselného múzea, kde je dodnes. Vo fotostolone vzniklo niekoľko záberov, v dvoch zostávajúcich kópiách sedí autor vedľa svojho najvýznamnejšieho diela. Veľkosť originálnej fotografie je 6,5 x 11 cm a originál jednej z nich sa v súčasnosti nachádza v Maďarskej národnej galérii, ostatné fotky sa nachádzajú v súkromnom vlastníctve.



Portrét József Borsos.
Zdroj: Wikipédia.

Filip Glocko
Stredoslovenské múzeum

Pramene a literatúra

- FARKAS, Z. – PAPP, J. *A Műtárgyfényképezés kezdetei magyarországon 1840 – 1885*, A magyar fotográfia forrásai 4., Magyar Fotográfiai Múzeum, 2007, ISBN 978-963-8383-69-3, ISSN 1587-9917.
- GLOCKO, Filip. *SAMUEL LIBAY – život a dielo banskobystrického zlatníka*, Stredoslovenské múzeum 2018, ISBN 978-80969866-7-5.



Alžbeta Göllnerová-Gwerková a jej štúdia o začiatkoch reformácie v Banskej Bystrici

Alžbeta Göllnerová-Gwerková (*1905 Čierny Balog – †1944 Banská Bystrica-Kremnička) patrí medzi znovuobjavené osobnosti slovenskej minulosti 20. stor. Obdobie po prevrate a vzniku 1. ČSR v r. 1918 – „Nová doba“, poskytovalo nové možnosti emancipácie viacerým ženám v Československu. Patrila k nim Alžbeta Göllnerová-Gwerková. Život a dielo Alžbety Göllnerovej sú sčasti spojené aj s mestom Banská Bystrica. Z dostupných zdrojov vyplýva, že v r. 1919 – 1925 tu študovala na Reformovanom reálnom dievčenskom gymnáziu. V roku 1930, na konci svojho štúdia na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe (a vlastne celkom na začiatku svojej profesionálnej dráhy), sa zaoberala jednou z významných kapitol z dejín mesta v 16. stor. Osobnosti tejto vedkyne bolo nedávno aj v našom meste venovaných viacero kultúrnych podujatí. V súvislosti s jej spoločným životom s maliarom Edmundom Gwerkom, bol natočený dokumentárny film či vydaná publikácia Anny Gruskovej. Jej životnému príbehu a dieľu sa už na stránkach tohto časopisu venovala J. Borgulová.¹ Alžbeta Göllnerová-Gwerková bola zaradená aj do publikácie o osobnostiach mesta.² Z tohto dôvodu sa bližšie zmienim len o obsahu a význame jej historickej práce, označenej v nadpise tohto príspevku.

Autorka sama uvádza, že predmetnú prácu začala písať v Historickom seminári prof. Dr. Jaroslava Bidla.³ Na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe mala štátnu skúšku z dejín českých a všeobecných, a aj z filozofie. Pod týmto názvom napísala dizertačnú prácu.⁴ Štúdia bola následne uverejnená v časopise Učenej spoločnosti Safárikovej a dostala sa tak do rúk širšej čitateľskej verejnosti.⁵ V štúdiu čerpalala a vychádzala z viacerých dokumentov z archívu mesta a odbornej literatúry (G. Wenczel, V. Franknoi, F. Palacký, V. V. Tomek, J. Kvačala, J. Slávik a i.).

Štúdia pôsobí vyčerpávajúcim uceleným dojmom. Autorka tému zhrnúla do všetkých podrobností. Začiatky reformácie v Banskej Bystrici podáva v širších súvislostiach a zasadzuje ich do dejinných udalostí v 16. stor. v uhorskom, resp. stredo-európskom rámci.

V prvej časti štúdie autorka oboznamuje s príčinami a podmienkami prijímania myšlienok nového Lutherovho učenia. Všeobecne, i v podmienkach Uhorska, poukazuje na úpadok vysokej cirkevnej hierarchie, nákladný život a sebeckosť šľachty, nové bremená poddaných, oslabenie štátu za vlády kráľov z rodu Jagelovcov, zanedbanie tureckého nebezpečenstva či zápas o uhorskú kráľovskú korunu medzi dvomi uchádzačmi po bitke pri Moháči. Spomína uznesenia uhorských snemov z r. 1521, 1523 na zamedzenie šírenia luteránstva.

Vysoký počet prívržencov nového učenia v banských mestách (mezi nimi v Banskej Bystrici na prvom mieste) je podľa nej podmienený ich privilégiami. K stúpencom reformácie v okolí mesta Banská Bystrica zaraďuje šľachtické rody Radvanskovcov, Dúbravickovcov a Benickovcov. V nosnej časti štúdie podrobne rozoberá dôležité postavenie mesta z hľadiska baníctva, hutníctva a obchodu s medou, ktorý v 1. pol. 16. stor. dosiahol vrchol. Oboznamuje s faktami o thurzovsko-fugerovskom mediarskom podniku a súvisiacom raste moci a osobnej prestíže J. Thurza. Správne zaznamenáva, že kultúrny pokrok mesta (a teda aj vplyv nových myšlienkových prúdov) súvisel so zahraničnými obchodnými stykmi, príchodom obchodníkov z nemeckých krajín, banských úradníkov, rodinnými vzťahmi mešťanov v Sliezsku či obyvateľmi mesta študujúcimi priamo vo Wittenbergu. Začiatky reformácie v meste kladie autorka do r. 1520, v súvislosti so sporom mestskej rady a farára o voľbu kazateľa. Poukazuje na vtedajšie bohatstvo mesta a fary, vrátane majetkov a filiálnych osád. Banská Bystrica bola vinným mestom a z titulu tohto postavenia požívalo určitú ochranu uhorskej kráľovnej vdovy Márie. Mesto bolo po istú dobu bez stáleho kazateľa. A. Göllnerová-Gwerková si všimla prípady prvých protireformačných zákrokov v zmysle snemových uznesení prostredníctvom kremnického komorského grófa, Bernarda Behaima, a ostrihomského arcibiskupa, Ladislava Zalkana z r. 1524 – 1525.

V ďalšej časti štúdie sa zaoberá okolnosťami baníckeho povstania z r. 1526, ktoré dáva do súvisu s nemeckým sedliackym povstaním. Podáva možné varianty príčin povstania, ako ich videli rôzni autori, približuje mená účastníkov, miesto a priebeh povstania a jeho následky. Následne opisuje vyslanie vyšetrovacej komisie na čele s palatínom Stefanom z Vrbovca a temešským županom Gašparom z Rašky, potrestanie hlavných vinníkov, medzi nimi aj dvoch luteránskych kazateľov.

Napriek potlačeniu povstania, opatreniam cirkvi a uhorského kráľa Ferdinanda I., nedošlo k zabrzdeniu vývoja reformácie v meste. Autorka na príkladoch konkrétnych kazateľov (S. Špettinger, A. Philadelphus a i.) dokladá ich zotrvanie v meste s tým, že menovaní sa, na rozdiel od predchádzajúceho obdobia, zdržali dlhšie. Na ich pôsobenie však naďalej vplývali neustálené pomery, preťaženie prácou a neraz aj nesplnenie sľubov zo strany mesta. Sčasti sa udržiaval aj katolícky obrad. V r. 1533 a 1535 arcibiskup Pavol z Várdy opakovane posielal na základe kráľovského mandátu do banských miest komisárov na vyšetrovanie náboženských pomerov. Asi v roku 1541 autorka konštatuje všeobecne nedostatok protestantských duchovných v banských mestách.

V závere ohraničuje prvé obdobie reformácie v Banskej Bystrici rokom 1544, kedy vo všetkých kostoloch v meste pôsobili luteránski kazatelia. Zhrnúla, že reformácia v pomere krátkej dobe získala v meste veľké množstvo prívržencov. Na ďalší vývoj podľa nej vplývalo viacero vonkajších faktorov (najmä vplyv ostrihomského arcibiskupa a kráľovského dvora), ale aj vnútorných faktorov (určitá opatrnosť ríš-tára, mestskej rady a mešťanov, snaha o zachovanie mestských privilégií, obchodných partnerov, vnútorné pomery v meste a pod.).

Možno konštatovať, že na Slovensku bolo v období 1. ČSR ešte (zrejme) málo akademicky vzdelaných odborníkov, ktorí boli schopní po náležitej príprave fundovane spracovať tému z dejín slovenského stredoveku, resp. raného novoveku. Autorka v predmetnej štúdií vyložila svoj názor na obdobie začiatkov reformácie v jednom z hlavných slobodných kráľovských a banských miest, ktoré hralo dôležitú úlohu v dejinách Slovenska. Aj preto možno hovoriť o cennej práci z hľadiska slovenskej historiografie. V neposlednom rade možno spomenúť, že Alžbeta Göllnerová-Gwerková bola autorkou článku k dejinám detskej opatrovne v Banskej Bystrici.⁶

K osobnostnej výbave Alžbety Göllnerovej-Gwerkovej akosi nevyhnutne patrí jej zapojenie do odboja v Banskej Štiavnici v čase SNP, za ktoré zaplatila tú najvyššiu cenu. Podobný osud stihol napr. aj ďalšieho účastníka odboja – historika, múzejníka Jána Stefana Sikuru, autora významnej práce k miestopisným dejinám Turca. Bol to ľudia novej generácie, odborníci na vrchole tvorivých síl, ktorí mohli ešte významne prispieť k ďalšiemu rozvoju našej vedy. Česť ich pamiatke.

Radoslav Mandalk

¹ Borgulová, J. Stratená v čase. Alžbeta Göllnerová-Gwerková. In *Bystrický Permon*, 2021, roč. 19, č. 4, s. 1, 8 – 9.

² Urbanová, S. Alžbeta Göllnerová-Gwerková. In *Osobnosti mesta Banská Bystrica 1. Banská Bystrica*, 2013, s. 27 – 28.

³ J. Bidlo bol autorom viacerých významných prác, o. i. k dejinám Ruska v XIX. storočí alebo k dejinám Slovanstva.

⁴ Gajdošová, M. Alžbeta Göllnerová-Gwerková a počiatky zástoja žien vo svete práva u nás – úvahy o spoločenskej zodpovednosti právnikov. In *Spoločenská zodpovednosť právnickej profesie*. Bratislava : Právnická fakulta UK v Bratislave, 2023, s. 34. Autorka príspevku si prioritne všimá jej začaté štúdium práva.

⁵ Göllnerová, Alžbeta. *Počátky reformace v Banské Bystrici. Predběžná studie*. Bratislava, 1930. roč. 4, č. 4 – 5, s. 580 – 612.

⁶ Odtlačok z Pedagogického sborníka, 1935, roč. 2, č. 5 – 6.

Toto vydanie časopisu Bystrický Permon sa uskutočnilo vďaka podpore Nadačného fondu Baunit pri Nadácii Centra pre filantropiu.



Vydavateľ a adresa redakcie: OZ Diversitas Culturae; Tr. SNP7/1777; 974 01 Banská Bystrica; IČO 51044536, Vychádza štvrtročne; Šéfredaktor: PhDr. RNDr. Richard R. Senčák, Ph.D. Výkonná redaktorka: Anna Senčáková & Samuel; Čestný šéfredaktor: Ing. Pavel Gendler; Redakčná rada: Ján Baláž; Mgr. Jozef Duriančík; Ing. Július Burkovský; Mgr. Eva Furdíková; PhDr. Filip Glocko; PaedDr. Bohuslava Hrončeková-Gregorová, Ph.D.; doc. et doc. PaedDr. Pavel Hronček, Ph.D.; Jazykový korektor: Ing. Eva Hurtišová, Ph.D.; Distribútor: TOPPRES; Webové sídlo vydavateľa: www.dicu.sk; Webové sídlo časopisu: www.permonrevue.sk; Štatút časopisu zverejnený: https://www.permonrevue.sk/wp-content/uploads/2020/11/Statut-Bystrickeho-Permona.pdf; ISSN pre tlačenú verziu: 2585-9420; ISSN pre

elektronickú verziu: 2729-7977; Registračné číslo: OÚ-OPT-1/2003. EV 5980/21. Elektronická verzia a archív čísel sú dostupné na internete: https://www.permonrevue.sk/archiv-cisel/; Facebook: https://www.facebook.com/Bystricky%3BD-Permon-209485485741711. Uzavierky jednotlivých čísel: 15. februára; 15. mája; 15. augusta a 15. novembra.

Creative Commons: